

TUR232 ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ GRAMERİ

(6. HAFTA)

B. 2. 2. 2 Ünlüsü Sonradan Yuvarlaklaşan Ekler

-(U)m, -(U)mUz : 1. teklik ve çokluk iyelik ekleri

Bu yuvarlaklaşmaya *-m* sebep olmuştur.

benüm kat-um-da, bađr-umuz-a kan dökilür, boynuz-umuz ...

-(U)n, -(U)nUz: 2. teklik ve çokluk iyelik ekleri

Bu yuvarlaklaşma *-n* (nazal *n*) tesiriyle ve bilhassa 1. teklik iyelik ekine benzemek suretiyle olmuştur.

cema-ün-den, mihr-ün-den, saç-un-dan ...

-Un, -nUn: İlgî eki

Bu yuvarlaklaşma *+n* (nazal *n*) tesiriyle olmuştur. Bu yuvarlaklaşma ses olayında, 1. Şahıs iyelik eki *+m*'nin de etkisi olduğu düşünülebilir. Önce bu *+m* tesiri ile, 1. kişi zamirinin ilgî eki "benin" sözcüğündeki ünlü yuvarlaklaşmış sonra analogi yoluyla, "senin" sözcüğü "senün" şeklini almış olabilir. 1. tekil iyelik eki *+m* tesiriyle, ayrıca 1. şahıs zamiri ben ve biz'in ilgileri "benüm" ve "bizüm" şeklinde inkişaf etmişlerdir.

zaif olanlar-un gönli kavidür, bu iş-ün aslına işit illet, sen-ün derdünden ...

-lU ; -sUz : Sıfat yapım eki

Bunlardan *-lU* ekinin yuvarlaklaşma sebebi, ekin sonunda bulunan *+g* sesinin düşmesidir.

yađ-lu, su-lu, etlü ...

-sUz ekinin yuvarlaklaşma sebebi, *-lU* ekine bağlı olarak analogi yoluyla ortaya çıkmıştır.

sen+süz, kapu+suz, ev + süz ...

-dU(m), -dU(n): Görülen geçmiş zaman 1. ve 2. teklik kişi ekleri

Bu yuvarlaklaşmanın etkisi -m ve -n sesleri dolayısıyladır.

gelme-dün, ayrıldum, yaz-dum, kıl-dun ...

-dU(k): Görülen geçmiş zaman 1. çokluk kişi eki

vir-dük, işit-dük, olma-duk, geçür-dük ...

-Uz: 1. çokluk şahıs bildirme eki

Ek biz zamirinden gelişmiştir. *b-* > *v-* olmuş, sonra ünlü kaynaşarak onu yuvarlaklaşmıştır. Sonra ekteki ünlü, ünlü uyumuna tabi olmuştur.

biz+üz, kem+üz, perişan-uz ...

-A-vUz: İstek 1. çokluk kişi eki

ir-evüz, kurtıl-avuz, bil-evüz, yakıl-avuz ...

-vUz: Şart 1. çokluk şart eki

Bu ek de biz zamirinden gelmekte ve aynı şekilde ünlü yuvarlaklaşmış bulunmaktadır.

görmezse-vüz, olursa-vuz, irmezse-vüz ...

-Ur: Geniş zaman eki

Bu dönemde sadece yuvarlak ünlülü şekli kullanılmıştır.

al-ur, yat-ur, gir-ür ...

-U: Zarf-eylem eki

Bu dönemde çoğunlukla yuvarlak ünlülü tercih edilmiştir.

di-yü, uğra-yu, inle-yü, sığın-u ...

B. 2. 2 Düz Ünlü Taşıyan Ekler

Bazı ekler, kökün ünlüsü ne olursa olsun daima düz ünlü taşımaktadırlar. Yazımlarının son zamanlarına kadar klişeleşmiş olarak devam etmesi, bu düz oluş hadisesinin bir sesbilgisel özellik olduğu kadar, bir yazım meselesi olduğunu da göstermektedir.

+I ; +nI : Belirtme durum eki

kanum+ı, sözlerün+i, ayşümüz+i ...

+ı ; +sı : 3. teklik ve çokluk iyelik ekleri

boynuz+ı, arpa ok+ı, kapu+sı ...

-di : Görülen geçmiş zaman 3. teklik ve çokluk kişi eki

ol-dıysa, tüken-di, öp-di ...

mI : Soru eki

sakınur mı, ola mı, gül mi ...

+cı ; -(I)n ; -(I)l ; +llk; -lcl : Yapım ekleri

kapu+cı, et+ci, ol-ın-dı, bul-ın-duk, al-ıcı, gör-ici ...

-gIl : 2. teklik ve çokluk emir eki

ol-gıl, gel-gil, sev-gil, kırma-gıl ...

-mİş : Öğrenilen geçmiş zaman

koy-mış, göyün-miş, kırıl-mış, sev-miş ...

-sIn : Eylem çekimlerinde 2. Tekil kişi ve bildirme ekinde

bulur-sın, san-sın; konuk+sın, eyü+sin ...

-sız: Eylem çekimlerinde 2. çokluk kişi ve bildirme ekinde

düze-siz, ana-sız; canlarum+sız, dermanlarum+sız ...

-Inca: Zarf eylem eki

kıl-ınca, gör-ince, kal-ınca ...

-IsAr : Gelecek Zaman

sev-iser, kıl-ısar, yak-ısar ...

C. ÜNLÜ TÜREMESİ

Eski Anadolu Türkçesinde ancak sözcük ortasında birkaç örnekte görülmektedir. Bunun sebebi ya aruz vezni dolayısıyla ya da ünsüzlerin yan yana telaffuz edilmemelerine bağlıdır.

az+a+cuk, yig+i+rek+dür

D. ÜNLÜ DÜŞMESİ

D. 1. Sözcük başında az rastlanılan bir olaydır: *ısıtma > sıtma, udı-ku > uyu-ku > yuku*

D. 2. Sözcük ortasında bu ses olayı oldukça yaygındır. Bunun sebebi Türkçede orta hece ünlüsünün vurgusuz olması dolayısıyladır: *gönül > gönli, beniz > benzi, oğul > oğlı ...*

Bunun dışında i- yardımcı eyleminin i'si düşmektedir: *ister isen > istersen, saça idin > saçaydın ...*